УДК 378.011

Пазинич С.М., Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

Пазинич Станіслав Миколайович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. Коло наукових інтересів – філософські проблеми екології, соціальний простір, концепція “Я-простір”, філософська антропологія.

Я-простір у системі креативної педагогіки

Проаналізовано якісну сутність сучасної “педагогіки сходження”, тобто педагогіки, яка тлумачить викладача як інформатора, канонізатора своєї галузі знання. На противагу цій концепції обґрунтовується необхідність креативної педагогіки. З метою зміцнення позицій цього напрямку в педагогіці пропонується залучити в його систему авторську концепцію “Я-простір”.

It is analyzed qualitative essence of “pedagogic of an ascension” that is, pedagogic which represents the teacher as the informant, the area of knowledge. In a counterbalance of this concept necessity of development of creative pedagogic is proved. With the purpose of strengthening positions by last, it is offered to include the author’s concept “Self-space” in its system.

Людство вступило у третє тисячоліття як з найбільшими досягненнями, так і з трагічними прорахунками, що породжують соціальну невизначеність і екологічну тривогу про майбутнє.

Однією з безлічі причин драматичного, соціокультурного й екологічного стану нашого суспільства є низький загальний культурний рівень управлінських кадрів. Вузький кругозір детермінує як обмежений простір волі у виборі технічних, екологічних, соціально-політичних рішень, так і рівень відповідальності за наслідки своєї діяльності.

Нинішня система освіти не в змозі повною мірою вирішити сформовану ситуацію в підготовці фахівців як технічного, так і управлінського профілю. Причина тут полягає у тому, що підготовка кадрів ведеться на основі технократичної парадигми. Кінцевим результатом такої підготовки є ефективне техноекономічне задоволення матеріальних потреб людини. При цьому ціннісна шкала останніх науково необґрунтована і некерована. Зріст матеріальних потреб носить стихійний характер, і ступінь впливу їх на людський універсум необґрунтований. А тому ми тільки можемо іноді підраховувати, скільки, чого і на скільки залишилося на нашій Землі на нашу частку і частку прийдешніх поколінь.

Зупинити бурхливий ріст (у геометричній прогресії) матеріальних потреб заборонами, нормами, указами, деклараціями неможливо. Будь-яка заборона, як відомо, викликає зворотну реакцію по змісту й агресивну – за формою прояву.

Вихід, на наш погляд, залежить від рішення

двох проблем. По-перше, в подальшому інтенсивному розвитку гуманітаризації технічної освіти. А це означає перебудувати педагогічне мислення в напрямку масштабної ерудиції в галузі: еколого-етичного центризму, естетичного сприйняття дійсності, цивільного суспільства і т.п. Іншими словами, професійні знання ПЕДАГОГА повинні бути "запліднені" широким філософським світоглядним діапазоном. Такі педагоги-ерудити завжди затребувані на різних рівнях соціуму, а головне – шановні і шановані студентами, майбутніми керівниками і лідерами нашого суспільства.

Друга проблема складніша, а тому ми приділимо їй основну увагу у своєму короткому дослідженні. Суть проблеми в тому, як поступово (без руйнування до підстави) перейти від "педагогіки сходження" до педагогіки креативної.

Парадигма "педагогіки сходження" полягає в тому, що викладач виступає в ролі інформатора і канонізатора у своїй галузі знання, тобто він спонукає, в кращому випадку, до класичного метафізичного стилю мислення. Студент (особливо відмінник) вбирає, як губка, потік несуперечливої, логічної, як правило, однобічно аргументованої, інформації. Задача студента – запам'ятати й адекватно до лекційного матеріалу відтворити на заліку чи на іспиті. Відхилення від заданого лекційного компендіуму карається балами.

Таким чином, участь студента як суб'єкта навчального процесу в такій педагогічній парадигмі виключається. Він з першого курсу і до останнього виступає в ролі об'єкта, тобто "судини", у яку вливають (за його змушеною згодою, іншого виходу в нього немає) сумарну інформацію з різних галузей знань. Саме сумарну, не системну інформацію. Але навіть якби були складені навчальні плани в лінійній залежності (це поки екзотичне явище в нашій освіті), то "педагогіка сходження" не перетворила б студента в суб'єкт пізнання.

Отже, студент не знаходиться в центрі навчального процесу, він безмовний сприймач чужих ідей. Він, подібно кам'яній брилі, стоїть і очікує, коли скульптор додасть йому форму. Зміст, унікальність його природних здібностей залишаються, як правило, не реалізованими в стінах вищого навчального закладу. Вони можуть реалізуватися надалі, коли він буде включений до активної суб'єктивно-об'єктивної діяльністі. Але час марно витрачений – адже максимальний розвиток інтелектуальних здібностей у людини приходиться саме на період 18-25 років.

Треба сказати, що креативна педагогіка, по суті, не нова. Ще в античному світі такі філософи, як Піфагор, Аристотель, Платон, використовували в підготовці майбутніх мислителів метод співпраці у збагненні істини на паритетних засадах. Тут доречно згадати Піфагорський орден (школу), у якій навчання і виховання велося на принципах співпраці з учителем. Філософ був лідером освіти і виховання, що дозволяло йому формувати і розвивати в учнях унікальні здібності, індивідуальне бачення природних і соціальних процесів. Випускником ордена вважався той, хто на рівних міг вести розмову з учителем про те чи інше явище, при цьому маючи свою точку зору, свою інтерпретацію зазначеного явища.

Однією з умов відродження креативної педагогіки може бути впроваджена в неї, на правах одного з елементів системи, концепція "**Я**-простір". Спробуємо тут її обґрунтувати. Людина як унікальне явище природи має можливість бути індивідуумом (individuum – неподільне), тобто володіти біоморфопсихологічним і інформаційним простором, що є первісною неповторною об'єктивно-суб'єктивною реальністю. На основі такого унікального простору формуються базисні параметри **Ego. Ego** поза такою складною просторовою структурою немислимо. Я-простір – унікальне явище як у нескінченному космічному просторі, так і в різноманітному світі соціуму.

Я-простір постійно знаходиться у русі. Границі його невидимі, хоча їхнім центром завжди виступає **soma** (тіло організму) конкретного індивіда. Треба зауважити, що територія індивідуума не має такого мобільного і єдиного центра.

Індивід є постійним заручником свого тіла, тому що воно, будучи одним з головних компонентів свого **Я**-простору, не дозволяє всій своїй сутності бути одночасно "тут" і "там". Воно своїми "обріями", границями стримує моє прагнення бути всюдисущим. І хоча **soma** відносно мобільне явище в порівнянні з моєю територією, усе-таки воно завжди недостатнє для реалізації мого універсума, неповторного **Ego**. Тому індивідуум, виходячи з цієї недостатності, прагне компонувати елементи

свого простору так, щоб компенсувати початкову, реальну, природну обмежену соматичність.

Треба помітити, що **Я** ніколи не втілюється цілком у своєму і через свій простір, хоча і є його носієм. Наприкінці життя, а хіба тільки наприкінці його, залишається щось сакраментальне, іманентне, таємниче, котре так і не стало у відкритому вигляді не тільки для інших **Я**, але й для самого себе. У глибинах мого простору зосереджені деякі шари властивостей, інформації, енергії **Ego**, що так і не можуть бути відкриті сучасними методами пізнання і діагностики. Вони так і залишаються незатребуваними і невикористаними для творення мого унікального, виняткового, неповторного **Я.**

Людина є, як ми констатували вище, "соматичним" заручником, але не тільки свого тіла, а просторів інших **Я**. Ці не-**Я** завжди протистоять мені, однак вони, у той же самий час, мені вкрай необхідні як конструктивні елементи в постійному творенні мого **Я**-простору. Простори не-**Я**, на відміну від мого **Я**-простору, не є для мене чіткими, ясними й очевидними, вони лише мною інтерпретовані, передбачувані у визначених границях, а іноді з'являються в дуже ілюзорних формах. І все-таки вони існують у дійсності, і моє **Я** змушене з ним рахуватися як з реальною даністю. Більше того, моє **Я** намагається завжди їх класифікувати за шкалою цінностей та значимості для ефективного й оптимального розвитку мого **Ego**. Безумовно, кожне не-**Я** – це квазіпростір для мене, а якщо так, то воно завжди залишається другим, третім і т.д. елементом (по значності) у моєму системно-структурному, унікальному **Я**-просторі.

Таким чином, мій **Я**-простір завжди насичений елементами з інших квазіпросторів. І **Я** виступає в ролі автора архітектоніки як своїх іманентних, справжніх, пріоритетних елементів, так і зовнішніх квазіелементів з інших, мною інтерпретованих, не-**Я** просторів. Тому мій **Я**-простір відрізняється від інших не сумою вхідних **у** нього елементів, а структурою. Слід зазначити і те, що індивідуум з відповідальністю відноситься до вбору цих елементів, тому що від їхньої якісної визначеності, потенціалу, характеру і адаптаційних можливостей багато в чому залежить своєрідність і унікальність **Я**-простору.

Отже, підбір і творче структурування елементів – це діяльність, у якій ніхто не може замінити мене. У цьому акті виявляється героїзм, велич, насолода, щастя, безвільність, боязливість, ганьба, драматизм і навіть, у виняткових випадках, трагедія **Я.**

Здавалося б усе так логічно й очевидно, однак більшість людей прагнуть не ризикувати, а тому обирають найбільш легкий шлях, шлях стандартної, безликої архітектоніки власного **Я**-простору. У результаті ми одержуємо слабку, розмиту тінь первісної **Я**-реальності, у якій лише окремі властивості нагадують її сутність.

Причини такого пасивного відношення до творення свого неповторного **Я**-простору бувають різні. На одній з них, мабуть, базисній, варто зупинитися докладніше. Суть її полягає в тому, що більшість різноманітних **Я** не просто наслідують елементи не-**Я**, а прагнуть копіювати і дублювати їхні простори цілком. І якщо **Я** не вдається це здійснити, а не вдається, за великим рахунком, завжди тому, що не-**Я** для мене неістинне, інопросторове і уявне. Саме тоді і настає апатія, індиферентність і нігілістичний настрій до творення свого власного унікального **Я**-простору.

У такому стані сумніву індивідуум потрапить у пастку іншого не-**Я**. Воно використовує мій цілісний простір таким, яким він є "тут" і "зараз", як ординарний елемент свого **Я**-простору. Відбувається дивна метаморфоза. Мій **Я**-простір, будучи ще не дуже давно складним структурним утворенням, перетворюється в підсистему іншого **Я**, виконуючи в ієрархічній системі лише тільки функцію категоричного підпорядкування, найчастіше без зворотного зв'язку. А це значить, що ми втрачаємо своєрідність, оригінальність, унікальність, неповторність мого **Я**-простору. Отже, він зубожів на один соціально-просторовий історичний персонаж.

Щоб подібні драматичні ситуації не виникали в соціумі і природі, необхідно виробити категоричний імператив повинності. Це значить, що в кожного без винятку індивідуума повинна бути неодмінно цілеспрямована установка – мій **Я**-простір не вище, не ширше, не нижче, не глибше інших, він НЕПОВТОРНИЙ у космічному просторі-часі. Він тільки мій, для мене, у ньому і тільки через нього **Я** розкриваю свою сутнісну характеристику. Відповідно до такої твердої і

необхідної установки він не може бути порівняним з іншим не-**Я** у своїй цілісності. Однак для того, щоб це не стало наявним сутнісним буттям, необхідна кропітка, одержима, вільна архітектонічна діяльність по створенню унікальності **Я**-простору. Спонтанність у розвитку **Я**-простору, як правило, створює сприятливі умови лише для неуподібнення іншим не-**Я**.

Цілеспрямована творча діяльність створює багатогранність, красу, добірність як структурних елементів, так і мого **Я**-простору в цілому. Це дозволяє іншим не-**Я** творчо, у знятому вигляді, запозичати елементи мого просторового утворення. Якщо ж моє відношення до власного простору індиферентне, то останнє буде для інших **Я** усього лише сірим буденним матеріалом. З нього тільки і можна створити не що інше, як "простір-хатинку", чи взяти цілком, як деякий аксесуар.

У безликому просторі живеться незатишно, проте **Я** почуває себе в такій аморфності відносно безпечно. Такий методологічний підхід автоматично знімає проблему вибору волі й у такій же мірі усуває мою відповідальність перед первісною **Я**-реальністю, соціумом, а в остаточному підсумку – і перед природою.

Одним з ефективних засобів і вкрай необхідною, на наш погляд, умовою подолання індиферентності, пасивності і нігілізму до власного **Я**-простору є філософія САМОТНОСТІ. Самотність – це як рефлексія. Це той стан, коли **Я** відверте, щире стосовно своєї первісної **Я**-реальності.

Необхідність стану самотності можна пояснити тим, що в соціумі, у череві її повсякденної суєти, **Я** виконує безліч рольових функцій, закріплених у традиціях і звичаях. Останні, що зжили себе по змісту, живучою формою тиснуть на **Я**, як демонічна сила. Багато хто адаптується до її сили і не помічає, як здає одну позицію за іншою свій Простір у безбережжя соціального простору.

Тому людині вкрай необхідно, особливо в кризових ситуаціях, звертатися до САМОТНОСТІ. Саме такий стан в конкретному просторі-часі дозволяє спокійно обробляти інформацію інших не-**Я**, провести самоаналіз і уточнити свої соціально-просторові координати для корекції мого **Я** в системі інших не-**Я**. Філософія самотності – це максимальне напруження творчого потенціалу, спрямованого на творення мого унікального **Я**-простору. Воно здатне амальгамувати у своїх структурах, у знятому вигляді, незліченну безліч елементів з інших не-**Я**. Тому архітектонічна методика творення мого унікального **Я**-простору ніколи не буде повторена в нескінченному світовому просторі.

Так чи можемо ми казати, що чийсь **Я**-простір нижче чи вище в якійсь абстрактній, спрощеній ієрархії, що класифікує людей по расах, націях, релігійних поглядах і т.д. А якщо так, то моя і тільки моя відповідальність завжди актуальна перед моїм первісним, реальним **Я**-простором. На мені і тільки на мені лежить тягар відповідальності за те, що моя слабка чи воля сильних світу цього перетворили мій простір в елементарний придаток іншого **Я**-простору.

Драматизм такої ситуації не тільки в тому, що якийсь одиничний **Я**-простір не відбувся (помітимо, що природа на нього розрахувала), трагедія, саме трагедія, криється в іншому. Цю інертну, аморфну масу використовують у своїх корисливих, меркантильних інтересах інші вольові, одержимі **Я**. Вони створюють соціальні квазіпростори, що поступово чи катастрофічно знижують основи свого ж власного розвитку і розвитку цивілізації в цілому.

Для того, щоб подібні ситуації не виникали в соціумі (на жаль, це типове явище в нашій країні), необхідно насамперед ліквідувати умови, що породжують такі анти-**Я**-просторові колізії. Причина останніх полягає в низькому рівні культури людей. Ця обставина не сприяє тому, щоб у кожного індивідуума виникла природна, необхідна потреба у творчому творенні свого природно-унікального **Я**-простору. Ці ж умови не створюють для більшості людей основу осмислення спрямованої лінії в розвитку особистості. Сенс життя особистості повинен бути підлеглий, на наш погляд, категоричному імперативу: "Роби так, щоб **Я**-простір, який ти розбудовуєш, був адекватний твоїй первісній **Я**-реальності, тобто ти повинен бути тим, ким ти є іманентно в собі, для себе, і тільки таким ти будеш цінним для інших". Такий підхід до своєї власної долі не дозволить тобі бути поглинутим іншими не-**Я**-просторами.

Таким чином, якщо ми включимо в креативну педагогіку нами викладену концепцію "**Я**-простору" як один з елементів,

що складають її систему, то вона одержить ще один імпульс у своєму розвитку. А це значить, що підготовка фахівців вищої кваліфікації набуде творчого індивідуально-неповторного характеру. Адже в такій педагогічній дії зустрінуться два взаємодіючих на паритетних засадах унікальні **Я**-простори. У цьому процесі віддзеркаляться не тільки інтелектуальні можливості двох учасників, але і їх емоційно-естетичний, доброзичливий настрій, прагнення до спільного пошуку і збагнення істини.

Адже людина завжди ревно і гордовито відноситься до своїх діянь, які вкладено в його творчий потенціал. Саме це його відмежовує від інших індивідуумів. І навпаки, він завжди засмучується, якщо в його здатностях не має потреби в суспільстві, або вони просто ігноруються, останнє згубно позначається на його психіці і в остаточному підсумку на психосоматичному стані здоров'я. Хвора людина завжди соціально пасивна, дратівлива і автоматично вибуває з процесу творення як соціумного простору, так, природно, простору власного повноцінного існування.

"Сучасний, а тим більше майбутній, динамізм зміни знань, інформації, технологій означає, що навчити в школі чи навчить у найліпшому університеті людину на все життя неможливо. Рано чи пізно вона втратить конкурентоспроможність, стане функціонально недієздатною. Учня треба так виховати, щоб він потребував знань, його треба так навчити, щоб він умів вчитися протягом життя" [1, с. 9].

Отже, креативна педагогіка вищої школи може і повинна створити, своїми методами і засобами своєрідні лабораторії самостійного мислення, оптимальні умови для збагнення незбагненного. І в цій титанічній діяльності (по творенню **Я**-просторів і простору соціуму) насолоджуватися життям. Тому що щаслива та людина, яка створює постійно свій **Я**-простір, що відповідає **Я**-реальності. А це і є, в остаточному підсумку (оформлений у плоті прекрасного), сенсом життя кожної людини.

Література

1. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття // Педагогіка і психологія. – Київ: Педагогічна преса, 2003. – № XXXXIII. – С. 6-16.

Надійшла до редколегії 27.11.2003 р.